

POLSKÁ ARMÁDA NA PRAHU DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY A JEJ OBRANNÉ ZOSKUPENIA NA HRANICIACH SO SLOVENSKOM

PETER CHORVÁT

CHORVÁT, P.: The Polish Army on the Threshold of the World War II and Its Defensive Groupings on Borders with Slovakia. *Vojenská história*. 9,2, 2005, pp 102 – 115, Bratislava.

The author deals with the issue of Polish Armed Forces before confrontation with the Nazi aggression. He takes note of the defensive grouping, which role was to stop the attack of the German Army from the territory of Slovakia. This issue directly concerns the participation of Slovakia in the Polish campaign. The author characterises the internal situation in the Republic of Poland before the German aggression, he analyses the status of the Polish Army before the World War II. He points out its inadequate readiness in case of the approaching aggression and main shortcomings of the armament and material equipment of the Polish army.

Military History. Slovakia. World War II. Polish Army on the Threshold of the World War II.

Vojenská účasť Slovenska na nacistickej agresii proti Poľsku v septembri 1939 predstavuje výrazne citlivý moment, nielen v krátkej histórii vojnovnej Slovenskej republiky (1939 – 1945), ale takisto i v histórii slovensko-poľských vzťahov v 20. storočí vôbec. Uvedenou vojenskou intervenciou Slovensko získalo s pomocou vodcu tretej ríše, Adolfa Hitlera, nakoniec všetky územia, ktoré boli pripojené k Poľsku v rokoch 1920, 1924 a 1938. Cena za takýto teritoriálny zisk však bola neprimerane vysoká. Slovensko sa týmto aktom stalo prvým štátom, ktorý sa v druhej svetovej vojne zúčastnil vojnového ťaženia po boku nacistického Nemecka. Slovenská republika sa takto, hoci v špecifickej individuálnej miere a pod intenzívnym tlakom nacistického Nemecka, spolupodieľala na rozbití poľskej štátnosti v roku 1939. Zároveň sa prehýbilo jej postavenie v úlohe poslušného nemeckého vazala, ktoré sa v nasledujúcich vojnových rokoch ďalej zintenzívňovalo.

Reflexie spomenutej kauzy sú v súčasnej slovenskej vojenskej historiografii, ako aj vojenskej publicistike, veľmi intenzívne zastúpené, čo súvisí s dlhotrvajúcim záujmom o vojenské dejiny prvej Slovenskej republiky. Opätovnou rekapituláciou mnohých publikovaných príspevkov sa však zámerne zaoberať nebudeme.¹

Pozornosť upriamime na aspekt, ktorý je v slovenskej vojenskej historiografii pertraktovaný len veľmi okrajovo, v rovine stručných konštatovaní. Ide o problematiku poľských ozbrojených síl pred konfrontáciou s nacistickou agresiou všeobecne a ich konkrétnych dispozícií na zabránenie útoku nepriateľa z územia Slovenska.

Pertraktovaním základných informácií o hodnote poľskej armády v tomto období a deskripciou poľských obranných zoskupení dislokovaných severne od slovenských hraníc sledujeme jeden cieľ: prispieť k vyváženému pohľadu na vojenskú stránku poľskej kampane roku 1939 v našej historiografii. V úvode sme sa však zamerali aj na stručnú charakteristiku hospodárskej a spoločensko-politickej situácie poľského štátu v rozpätí jedného roka pred konfliktom s určitými rezíduami do minulosti.

---

¹Rekapituláciu publikovaných príspevkov možno nájsť vo viacerých prácach, napr.: BAKA, I.: Slovensko ako nástupný priestor vo vojne proti Poľsku. In: Slovensko vo vojnách a konfliktach v 20. storočí. Bratislava 2003, s. 127.

Pri tvorbe textu sme vychádzali predovšetkým z relevantnej, a treba dodať pomerne bohatej, poľskej odbornej literatúry a dobovej publicistiky.

Všeobecne môžeme konštatovať, že interpretácia historiografickej produkcie o hodnote poľskej armády v septembri 1939 by vystačila i na samostatnú štúdiu. Táto téma sa stala jednou z nosných v poľskej vojenskej historiografii už krátko po ukončení kampane a druhej svetovej vojny.²

V rámci tejto problematiky však špecifický predmet bádania predstavujú poľské armády dislokované pred septembrom 1939 severne od slovenských hraníc (išlo o útvary poľskej armády *Kraków* a armády *Karpaty* – pozn. P. Ch.).

Pre poznanie tejto témy boli v poľskej vojenskej historiografii prínosné najmä 60. a 70. roky 20. storočia. Už v roku 1960 publikoval Zygmunt Kosior v odbornom časopise *Wojskowy przegląd historyczny* štúdiu o poľskej armáde *Karpaty*, ktorá v septembri 1939 bojovala nielen proti Nemcom, ale i proti Slovákom.³ Štúdiá, mimochodom plná nepresností a faktografických chýb, vyvolala v nasledujúcom období búrlivé, avšak produktívne polemiky.

Ďalším autorom, ktorého zaujal problém spomínaných dvoch „južných“ armád, bol priamy účastník septembrovej kampane, Władysław Steblik. Vyvrcholením tvorivej aktivity tohto autora bola potom práca *Armia „Kraków“ 1939*, ktorá sa dočkala dvoch vydaní.⁴ Steblikove ďalšie, inak veľmi podrobné, práce publikované postupne od druhej polovice 50. rokov, vrhajú, okrem iného, svetlo aj na význam Slovenska pre nemeckú armádu v auguste a septembri 1939.⁵

Koncom 70. rokov knižne vyšla publikácia Ryszarda Daleckiego *Armia „Karpaty“ 1939*. R. Dalecki v nej bez nadväznosti na štúdiu Z. Kosiora opísal osudy tejto najslabšej poľskej armády v kampani. Doplnená a rozšírená práca bola neskôr publikovaná ešte raz.⁶

Pri problematike základných diel poľskej vojenskej historiografickej produkcie o spomínaných dvoch poľských „južných“ armádach môžeme uviesť aj autorov, ktorí sa intenzívne zaoberali alebo zaoberajú aj témou vojenskej účasti Slovenska na nacistickej agresii proti Poľsku.

Z povojnových poľských historikov sa tomuto problému najintenzívnejšie venoval dnes už nebohý autor Janusz Berghauzen.⁷ K tejto problematike so zameraním aj na konflikt samotný vydala niekoľko prác aj historička E. Orlof, pôsobiaca v Rzeszówe.⁸

---

²Bližšie pozri napr.: CIEPLEWICZ, M. a kol.: *Wojna obronna Polski 1939*. Warszawa 1979; KIRCHMAYER, J.: *Konec ilusí – Tragedie polské armády 1939*. Praha 1948; *Polskie siły zbrojne w drugiej wojnie światowej*, T 1. London 1951; KOZŁOWSKI, E.: *Wojsko polskie 1936 – 1939*. Warszawa 1964; *Wojna obronna Polski 1939*. Wybór źródeł. Warszawa 1968; ZGÓRNIAK, M.: *Europa w przededniu wojny – Sytuacja militarna w latach 1938 – 1939*. Kraków 1993, s. 227-260, s. 325-335, 407-447.

³KOSIOR, Z.: *Armia „Karpaty“ w kampani wrześniowej 1939 r.* In: *Wojskowy przegląd historyczny*, roč. 5, 1960, č. 1, s. 68-110.

⁴STEBLIK, W.: *Armia „Kraków“ 1939*. Warszawa 1975; Tenže: *Armia „Kraków“*. Warszawa 1989.

⁵STEBLIK, W.: *O koncentracji niemieckiej w Słowacji 1939 r.* In: *Wojskowy przegląd historyczny*, roč. 6, 1961, č. 2, s. 298-301.; Tenže: *Niemiecki napad na Przełęcz Jabłonkowską w nocy z 25. na 26. 8. 1939*. In: *Wojskowy przegląd historyczny*, roč. 10, 1965, č. 4, s. 287-299; Tenže: *Odwrót armii „Kraków“ znad Nidy i Dunajca nad San 8. – 13. 9. 1939*. *Działania G. O. „Boruta“ i 10 B. K. zmot. w składzie armii „Małopolska“*. In: *Wojskowy przegląd historyczny*, roč. 12, 1967, č. 3, s. 115-183.

⁶DALECKI, R.: *Armia „Karpaty“ 1939*. Warszawa 1979; Tenže: *Armia „Karpaty“ w wojnie obronnej 1939*. Rzeszów 1989.

⁷Bližšie pozri: BERGHAUZEN, J.: *Stosunki polsko – słowackie w latach 1938 – 1947*. In: *Przegląd historyczny*, roč. 66, 1975, č. 3, s. 411-442; Tiež pozri nim zostavené zborníky: *Okupacja w Sądecczyźnie 1939 – 1945*. Nowy Sącz 1974; *Podhale w czasie okupacji 1939 – 1945*. Warszawa 1972.

⁸ORLOF, E.: *Kwestia słowacka w polskiej polityce zagranicznej 1918 – 1939*. Rzeszów 1977; Táže: *Słowacja wobec konfliktu polsko-niemieckiego 1939 roku*. In: *Zeszyty Naukowe Wyzszej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie*. Seria społeczno-pedagogiczna i historyczna. *Historia* 4, 1994, Zeszyt 12, s. 182-185.

POESKÁ REPUBLIKA PRED AGRESIOU

2. Poľská republika (2. Rzeczpospolita Polska) zahŕňala v roku 1938 teritórium s rozlohou 388 000 km², na ktorom žilo viac ako 34, 7 miliónov obyvateľov. Špecifickým problémom krajiny vzkriesenej v roku 1918 po 123 rokoch cudzej nadvlády (ruskej, pruskej, resp. nemeckej a rakúskej), bola národnostná otázka. Národnostné minority predstavovali viac ako 30 percent obyvateľstva Poľska.⁹

Bojové operácie prvej svetovej vojny spôsobili na poľskom území rozsiahle škody. Poľská delegácia ich na Parížskej mierovej konferencii odhadla na sumu 73 miliárd francúzskych frankov.

V období priaznivej hospodárskej konjunktúry, akú svet prežíval v rokoch 1924 – 1928, sa uskutočnila čiastočná obnova vojnových škôd. Produkcia poľského priemyslu i poľnohospodárstva vzrástla, no nepodarilo sa ešte dosiahnuť index výroby z predvojnového roku 1913, ktorý bol pre poľskú ekonomiku relevantným ukazovateľom stavu hospodárstva.

Veľká svetová hospodárska kríza 1929 – 1933 vážne postihla i poľské hospodárstvo a spôsobila jeho výrazný regres. Priemyselná produkcia sa znížila o polovicu. Eliminovanie krízy trvalo dlho a v Poľsku nastalo neskôr, než v rozvinutých krajinách západnej Európy. Až v roku 1936 sa všeobecne zlepšila situácia v priemysle a rovnako, hoci v menšej miere, i v poľnohospodárstve. Vláda sa v tejto situácii pokúsila intervenovať do hospodárstva a v zhode s teóriou britského ekonóma Johna Maynarda Keynesa pristúpila k programu „natiahnutia“ priemyselnej konjunktúry, najmä formou investícií do zbrojárskeho priemyslu. Tento zásah spôsobil skutočné oživenie hospodárstva a zvýšenie úrovne produkcie. Poľská vláda však stále nedisponovala dostatočnými prostriedkami na výstavbu centrálnej priemyselnej oblasti. To v podstate malo byť prvým realizovaným bodom niekoľkoročného plánu hospodárskeho rozvoja krajiny v druhej polovici 30. rokov 20. storočia.

V roku 1938 globálna poľská produkcia výroby konečne prevýšila index predkrízového roku 1928, hoci v porovnaní s celkovou priemyselnou produkciou z roku 1913 dosiahla iba okolo 95 percent.

V spomínanom roku (1938) sa v Poľsku napríklad vyprodukovalo: 38, 1 milión ton uhlia, 507-tisíc ton ropy, 879-tisíc ton surového železa, 1 milión 441-tisíc ton ocele, 1 milión 74-tisíc ton cementu, 108-tisíc ton cínu a 491-tisíc ton cukru.¹⁰

Až približne 70 percent obyvateľstva Poľska žilo na vidieku a zaoberalo sa tradičným poľnohospodárstvom, ktoré bolo stále hlavným zdrojom národného dôchodku.

Môžeme teda všeobecne konštatovať, že poľský ekonomický potenciál bol vo vzťahu k počtu obyvateľov i rozlohe republiky *skromný*. To samozrejme vplývalo aj na poľskú armádu.

Poľsko koncom 30. rokov bolo síce formou štátneho zriadenia republikou, s určitými pravicovými špecifikami, ktoré vyplývali z tzv. sanačného režimu vlády, zavedeného maršalom Józefom Piłsudským po prevrate v máji roku 1926. Po jeho smrti (12. mája 1935 vo varšavskom Belwederi – pozn. P. Ch.) nastalo vo viacerých oblastiach života uvoľnenie, i keď niektoré charakteristické rysy (napr. nekontrolovaná moc generálneho inšpektora ozbrojených síl, zákaz činnosti komunistickej strany a iné – pozn. P. Ch.) naďalej pretrvávali.

Po smrti J. Piłsudského nastalo zároveň v Poľsku obdobie boja viacerých politických skupín o moc v krajine. Bola to civilná politická skupina *Zámok* na čele s prezidentom Ignacym Mościckým. Ďalej skupina plukovníkov okolo bývalého premiéra Waleryho Ślaweka a ministra zahraničných vecí Józefa Becka. Tretím politickým zoskupením bola skupina *Belweder*, združená okolo „druhého“ maršala a nového generálneho inšpektora

⁹ZGÓRNIAK, ref 2, s. 227.

¹⁰Tamže, s. 228.

Vojenská história

ozbrojených síl Edwarda Rydz-Śmigłyho. Až do septembra 1939 si prevahu udržiavala práve táto posledná skupina.

Posledná sanačná vláda na čele s predsedom vlády generálom Felicjanom Sławoj – Składkowským v Poľsku nastúpila 16. mája 1936.

Aj zo stručnej deskripcie hospodárskej a spoločensko-politickej situácie Poľskej republiky pred septembrom 1939 je evidentná úloha armády a armádnych činiteľov.

POESKÁ ARMÁDA NA PRAHU DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY

Vo všeobecnosti možno prijať tvrdenie, že poľská armáda roku 1939 bola vo veľkej miere výtvorom jej zakladateľa – maršala J. Piłsudského.¹¹ V súvislosti s týmto faktom však treba uviesť, že smrť poľského maršala a zakladateľa novodobého poľského štátu priniesla pozitívne personálne zmeny na Generálnom inšpektoráte ozbrojených síl (GISZ), v Hlavnom štábe a takisto na Ministerstve vojenských záležitostí (teda na ministerstve obrany). Vážne zmeny nastali i na postoch veliteľov jednotlivých zložiek zbraní, zborových oblastí, brigád, a dokonca aj plukov.¹²

Nová skupina vedúcich legionárskych dôstojníkov, ktorá vystriedala dovtedajších predstaviteľov armádnych špičiek, mala vo všeobecnosti lepšiu teoretickú prípravu, ako aj ambície vyvieť armádu z hlbokého marazmu a stagnácie, v akej sa nachádzala. Roky 1936 – 1939 boli v Poľsku z hľadiska vojenstva obdobím modernizácie, výstavby a prezbrojenia poľskej armády. Tento proces podmienili predovšetkým získané informácie o intenzívnom zbrojení v Nemecku. Veľký problém však pri realizácii tohto plánu tvorili financie. Poľskí vojenský prognostici aj preto predpokladali, že pripravenosť armády na možný konflikt bude ukončená až v roku 1942.

V roku 1936 bol utvorený *Komitéť obrany republiky* (KOR) pod vedením jej prezidenta. Jeho *stály sekretariát* (SeKOR) sa v rokoch 1936 – 1939 intenzívne zaoberal modifikáciou poľského hospodárstva v súvislosti s hrozbou vojny.

Nový generálny inšpektor ozbrojených síl, generál, a od novembra 1936 maršal, Edward Rydz-Śmigły¹³, povolal nových inšpektorov armády.

Tu sa žiada uviesť, že funkcia generálneho inšpektora ozbrojených síl bola jedna z najdôležitejších v krajine. Jej nositeľ mohol výrazne ovplyvňovať vnútornú i zahraničnú politiku štátu, čo sa za vlády J. Piłsudského aj praktizovalo. Vo vojnovom stave sa generálny inšpektor automaticky stával hlavným veliteľom armády (Naczelnny Wódz) s ďalšími právomocami. Takáto akumulácia moci do rúk jedného človeka však bola veľmi nebezpečným momentom.

¹¹ZALOGA, J. S. – HOOK, R.: The polish army 1939 – 1945. London 1982, s. 3.

¹²Bližšie pozri: KOZŁOWSKI, ref 2, s. 20-21.

¹³Edward Rydz-Śmigły (11. marca 1886 Łapszyna pri Brzezanoch – 2. decembra 1941 Varšava; pochovaný tamže). Poľský maršal, nástupca J. Piłsudského, politik a hlavný veliteľ poľskej armády v septembri 1939. Pred prvou svetovou vojnou člen rozličných konšpiračných spolkov (Promień, Odrodzenie) a organizácií (Związek Walki Czynnej – ZWC). Štúdium na škole Akademia Sztuk Pięknych v Krakove ukončil v roku 1912. Pred začatím prvej svetovej vojny pôsobil vo funkcii veliteľa rôznych streleckých kurzov v Lvove, Brzezanoch a Krakove. Počas prvej svetovej vojny dôstojník poľských légii. Roku 1918 vstúpil do ľavicovej vlády I. Daszynského v Lubline vo funkcii ministra pre vojenské záležitosti. V rusko-poľskej vojne (1918 – 1921) velil útvarom, ktoré obsadili Vilno i Kyjev. V rokoch 1922 – 1935 inšpektor armády vo Vilne a Varšave. Od roku 1935 generálny inšpektor ozbrojených síl. V septembri 1939 hlavný veliteľ poľskej armády (Naczelnny Wódz). Bližšie k jeho osobe, politickým prejavom, ďalším aktivitám a osudom pozri práce: MIROWICZ, R.: Edward Rydz-Śmigły-Działalność wojskowa i polityczna. Warszawa: 1988; RYDZ-ŚMIGŁY, E.: Do strzelców – Artikuły, listy, przemówienia z lat 1920 – 1935. Warszawa 1936; Taktież: WYSOCKI, W. J.: Cień Zawiszy-Ostatnie lata Marszałka Edwarda Śmigłego-Rydzia. Komorów 1991.

Dvojsečnou zbraňou bola aj obrovská popularita E. Rydz-Śmigłyho medzi všetkými vrstvami obyvateľstva. Občania v ňom chceli vidieť nástupcu J. Piłsudského a nového „náčelníka“ štátu. Vo všeobecnosti bola tiež rozšírená pochybná viera vo všemohúcnosť hlavného veliteľa.

Generálnemu inšpektorovi ozbrojených síl podliehali *Vyššia vojenská škola, Komitét správy výzbroje a vybavenia* (KSUS), ako aj inšpektori armády, ktorých úlohou bola inšpekcia im pridelených vojenských útvarov. Ich ďalšou úlohou bolo realizovať terénne štúdie v operačných priestoroch tých armád, ktorým mali veliť v prípade vojny. Na východe krajiny to bolo šesť armád (*Wilno, Lida, Baranowicze, Polesie, Wołyń a Lwów*) a na západe päť (*Modlin, Toruń, Poznań, Łódź a Kraków*). V období príprav na vojnu s Nemeckom bol uvedený model čiastočne modifikovaný, pričom niektoré armády dostali aj iné názvy.

Poľská predvojnová armáda mala charakter stálej armády a bola dopĺňaná pravidelnými odvodmi brancov. Ozbrojené sily sa členili na pozemné vojská a vojnové námorníctvo. Letectvo a protivzdušná obrana, napriek vzrastajúcim tendenciám o osamostatnenie v závislosti od dôležitosti tejto zbrane v budúcej vojne, netvorili samostatnú zložku armády. Organizačne až do porážky poľskej armády v septembri 1939 patrili medzi pozemné vojská.¹⁴

Pozemné vojská sa, okrem už spomínaných zložiek, skladali z hlavných zbraní (pechota, delostrelectvo, jazdeckto), technických zbraní (obrnené jednotky, ženijné a spojovacie vojská), ako aj z pomocných vojsk (napr. poľné žandárstvo a iné sem patriace zložky).

Špecifickú časť ozbrojených síl predstavoval *Korpus ochrony pogranicza* (KOP)¹⁵ a všetky ďalšie vojenské organizácie. Bola to napríklad *Obrona narodowa* (ON), určená predovšetkým pre záložníkov. Ďalej to bola početne slabo vybudovaná *Straż graniczna* (SG), ktorej úlohou bolo popri útvaroch KOP takisto strážiť hranice krajiny (okrem hranice východnej).

Služby: doplňovacia, zbrojná, intendantná, zdravotnícka, veterinárna, justičná, kňazská a stavebná mali jednoliatu štruktúru a vzťahovali sa na všetky ozbrojené sily. V polovici roku 1939 pozemné vojská predstavovali až 86 percent poľských ozbrojených síl.¹⁶ Rozhodujúcu, nadpolovičnú, prevahu mala v tomto percentuálnom podiele pechota (nepočítajúc do toho útvary a jednotky KOP, ON a SG). Tradičné percentuálne zastúpenie malo aj jazdeckto – symbol a pýcha predvojnovej poľskej armády. Na letectvo a protivzdušnú obranu pripadalo v tomto období necelých 5 percent, na vojnové námorníctvo do 3 percent, obrnené jednotky predstavovali 2, 2 percenta a služby celkovo 4 percentá. Veľmi nízke percentuálne zastúpenie mali tiež ženijné a spojovacie vojská.¹⁷ Z uvedeného číselného prehľadu vyplýva, že poľská armáda v roku 1939 bola predovšetkým armádou pechoty.

Stupeň mechanizácie armády bol, ako vidíme aj z uvedených prehľadov, veľmi nízky. Ak klasická poľská pešia divízia v dvadsiatych rokoch, v období rusko-poľskej vojny, predstavovala solídnu bojovú hodnotu aj bez dostatočnej motorovej trakcie, tak koncom tridsiatych rokov bola bez nej len „...málo pohyblivá masa ľudí, koní a vozov...“¹⁸

V tejto súvislosti obdobne kritický, hoci subjektívny, pohľad na stav poľskej armády pred konfrontáciou s nepriateľom podáva v spomienkach aj príslušník medzivojnovej československej armády a neskorší úspešný stíhací letec František Fajtl. Ten sa ako emigrant ocitol v tábore v Małych Bronowiciach pri Krakove, kde sa formovali československé

¹⁴KOZŁOWSKI, ref 2, s. 72.

¹⁵Korpus ochrony pogranicza (KOP) – vojenská formácia utvorená v roku 1924 namiesto hraničnej polície. Bola pôvodne určená na ochranu východných hraníc krajiny (dlhá približne 2176 km) a od marca 1939 aj so Slovenskom. KOP podliehal ministerstvu vnútorných záležitostí vo veciach pohraničnej služby a rozpočtu. Vo veciach organizácie, výcviku, asistencie a použitia pre prípad vojny bol podriadený vojenským orgánom. V marci 1939 predstavoval silu približne 900 dôstojníkov a 26 000 radových vojakov. Veliteľstvá, útvary a jednotky KOP boli pechotné, delostrelecké, ženijné a jazdecké.

¹⁶KOZŁOWSKI, ref 2, s. 74.

¹⁷Tamže.

¹⁸KIRCHMAYER, ref 2, s. 21.

zahraničné vojenské jednotky: „...Nevalná výzbroj, dělostřelectvo tažené koničky, nikde pancíře a nad hlavou se občas objevil letoun zastaralého typu...“¹⁹

V medzivojnovom období bol terén Poľska členený na desať zborových oblastí (I – X). V každom z nich boli dislokované tri divízie pechoty, brigáda jazdectva, pluk ťažkého delostrelectva a ďalšie jednotky špeciálnych zbraní a služieb.

Podľa stavu z 1. mája 1939 bolo v poľskej armáde 18 668 dôstojníkov.²⁰ Z toho: 98 generálov, 438 plukovníkov, 1 100 podplukovníkov, 2 616 majorov, 7 063 kapitánov, 4 613 poručíkov a 2 740 podporučíkov.

Hlavnou politickou silou a jadrom poľského dôstojníckeho zboru boli dôstojníci regrutujúci sa z bývalých poľských légii a organizácie *Polska organizacja wojskowa* (POW, tzv. powiacy). Početne boli zastúpení aj dôstojníci prevzatí z armády rakúskej a ruskej, hoci s menším vplyvom.

Vojenské umenie väčšiny vyšších veliteľov vychádzalo zo zásad rusko-poľskej vojny v rokoch 1918 – 1921. Až do roku 1937 pritom existovala len jediná dvojiročná vyššia vojenská škola, ktorú ročne končilo 40 – 50 absolventov. Na nastávajúci konflikt boli najlepšie pripravení nižší dôstojníci a rotmajstri, čo bol jav porovnateľný aj s inými armádami v 20. storočí.

Strategickým a operačným plánovaním použitia poľských ozbrojených síl sa zaoberal generálny štáb, neskôr premenovaný na Hlavný štáb. V závislosti od geografickej polohy Poľska sa predstavitelia velenia armády dlhé roky zaoberali predovšetkým alternatívami vojny so Sovietskym zväzom a Nemeckom.

Už v prvých rokoch nezávislosti krajiny sa začali realizovať štúdie plánu vojny s Nemeckom, ktorý neskôr dostal pomenovanie plán *Západ*. Do konca života J. Piłsudského však nebol tento plán komplexne dopracovaný a nachádzal sa v štádiu úprav a doplnkov. Intenzívne sa ním zaoberal ďalej aj E. Rydz-Śmigły, no finálna fáza realizácie plánu *Západ* sa začala až koncom marca 1939.

Poľský plán *Západ* sa vo veľkej miere opieral o predpoklad, že západní spojenci – Veľká Británia a Francúzsko – splnia svoje spojenecké záväzky a začnú ofenzívu proti Nemecku.

Obdobne dlhú históriu mal aj plán vojny so Sovietskym zväzom, v ktorom zohrávalo úlohu spojenecké Rumunsko. Plán *Východ* bol definitívne potvrdený začiatkom marca 1939 a počítal predovšetkým s defenzívnou činnosťou poľských vojsk.

Obom plánom – západnému i východnému – mal slúžiť nový mobilizačný plán *W*, schválený ešte na jar roku 1938.

Zo štatistických údajov o počte poľských zbraní v auguste 1939 môžeme ako príklad uviesť niektoré. Poľská armáda mala k dispozícii 1 193 000 pušiek rôznych typov, 3500 protitankových pušiek vz. 35, približne 41 000 ľahkých a ťažkých guľometov rôznych typov, vrátane protiletadlových, 1 200 protipancierových diel kalibru 37 mm, 2 163 poľných a horských kanónov rôznych kalibrov, 1 141 húfnic kalibru 100 mm a 155 mm, 887 tančikov rôznych typov, 100 obrnených automobilov a 10 pancierových vlakov.

Vojnové námorníctvo disponovalo 4 torpédoborcami, 5 ponorkami a ďalšími plavidlami morskej i riečnej flotily.

Letectvo reprezentovalo 300 stíhacích lietadiel (typy P. 7 a P. 11), 188 ľahkých bombardovacích a prieskumných lietadiel PZL P. 23 *Karas*, 292 prieskumných strojov Lublin R-XIII a RWD – 14, 44 moderných bombardovacích strojov PZL P. 37 *Łoś*.²¹

Hlavné nedostatky výzbroje a materiálneho vybavenia poľskej armády v tomto termíne v porovnaní s Nemcami tkveli predovšetkým v nedostatku kvalitných tankových jednotiek, protitankového a protiletadlového delostrelectva a moderného letectva (výnimkou boli síce

¹⁹FAJTL, F.: Dva údery pod pás. Praha 1993, s. 20.

²⁰KOZŁOWSKI, ref 2, s. 77.

²¹ZGÓRNIAK, ref 2, s. 410-411.

lietadlá PZL P. 37 *Łoś*, ale zastúpené v malom počte). Ďalej je nutné uviesť vo veľkej miere zastarané delostrelectvo vôbec, nedostatok bežných pušiek pre vycvičených záložníkov a taktiež guľometov.²²

* * * *

Poľská armáda sa aktivizovala už v čase septembrovej krízy v Československej republike v roku 1938. Išlo o akciu *Zaolšie*, pričom na slovensko-moravsko-poľskom pomedzí vtedy pôsobila samostatná operačná skupina *Sliezsko* (Śląsk).²³ Táto samostatná operačná skupina bola vytvorená za účelom podporiť poľské územné požiadavky voči Československej republike.²⁴ Neskôr, pri odstupovaní časti slovenského pohraničia Poliakom, došlo aj k niekoľkým ozbrojeným konfliktom, ktoré boli vyvolané predčasným vstupom poľských jednotiek na získané územia alebo ďalšími individuálnymi územnými aspiráciami poľských veliteľov.²⁵

V marci 1939 bola však situácia Poľskej republiky odlišná. Rozbitie Československa a vznik slovenského štátu, obsadenie litovského „okna do Európy“ – prístavu Klaipėda a najmä rozhovor Lipského s Ribbentropom 21. marca 1939 v otázke získania Gdaňska a ďalších nemeckých požiadaviek vyvolali vo Varšave veľké znepokojenie. Už v tento deň zároveň podmienili poľské velenie vydať rad mobilizačných príkazov. Tie sa realizovali v priebehu niekoľkých nasledujúcich dní.

Jednotliví inšpektori armády prevzali velenie svojich armád a presunuli sa do terénu na prikázané stanovištia. Štáby veliteľov armád boli zmobilizované takmer na vojnové stavy. Štáby divízií pechoty umiestené v blízkosti hraníc boli posilnené poslucháčmi druhého ročníka Vyššej vojnovej školy, ktorý bol rozpustený. Všetky pohraničné kasárne s Nemeckom boli zároveň posilnené povolaním záložníkov na vojenské cvičenia v trvaní šesť týždňov. Na veliteľstvá armád boli nasmerované roty ženistov KOP. Čiastočne bola spustená sieť spojov hlavného veliteľa s veliteľstvami armád i flotily, ako aj veliteľmi zborových oblastí. Oddiely *Straže granicznej* boli rozkazom podriadené veliteľom jednotlivých armád. Expozitúra II. oddelenia hlavného veliteľa bola rozdelená a jej členovia zadelení do všetkých armád. Jednotlivým poľským armádam boli tiež zaslané prídely zodpovedajúcich máp, munície, ostnatého drôtu a materiálu na vybudovanie prekážok. 22. marca 1939 boli dokonca armáde *Kraków* zaslané štyri prápory KOP, určené na zaistenie prechodov cez Karpaty v smere na Żywiec a Chabówku.

Nasledujúci deň, 23. marca 1939, bola vykonaná „farebná“ mobilizácia veliteľstva zborovej oblasti IX (Brest) a „čierna“ veliteľstva zborovej oblasti I (Varšava). Týmto krokom boli zmobilizované štyri divízie pechoty, brigáda jazdectva a mnoho ďalších jednotiek. Spomenuli sme pritom len hlavné opatrenia poľskej brannej moci v tomto období.

Súhrnne bola poľská armáda čiastočnou mobilizáciou v marci 1939 posilnená asi 350 000, resp. až 437 000 vojakmi.²⁶

V čase nasledujúcich piatich mesiacov, ktoré oddeľovali poslednú dekádu marca od dňa „Y“, čiže od nemeckého útoku na Poľsko, prebiehali horúčkovité obranné prípravy. Z finančných dôvodov však zatiaľ nebolo rozhodnuté o ďalšom zvýšení početného stavu armády. Existovala

²²Tamže, s. 411.

²³Bližšie o SGO „Śląsk“ pozri: ZGÓRNIAK, ref 2, s. 253-260.

²⁴ČAPLOVIČ, M.: Septembrová mobilizácia čs. armády 1938 s dôrazom na Slovensko. In: Slovensko vo vojnách a konfliktach v 20. storočí. Bratislava 2003, s. 103.

²⁵Bližšie pozri napríklad: BORÁK, M.: Boje československé armády na Slovensku a Podkarpatské Rusi (ríjen 1938 – březen 1939). In: Sborník Vojenské akademie v Brně. Brno 1999, s. 123-128.

²⁶ZGÓRNIAK, ref 2, s. 326, 407.

obava, že jej neprimerane rýchle zväčšenie spôsobí infláciu, destabilizáciu meny a zrútenie hospodárstva.

Poľská vláda sa takisto nechala relatívne dlho „mámit“ aj tým, že rozhodný postoj Poľska a pripravenosť západných veľmocí poskytnúť krajine pomoc, odstrašia Nemcov od agresie. Vláda aj preto čo najdlhšie odkladala vyhlásenie ďalšej mobilizácie armády a hospodárstva.

Maršal E. Rydz-Śmigły sa ešte krátko pred kampanou, pravdepodobne v auguste 1939, v rozhovore pre americkú publicistku Mary Heaton Vorse vyjadril, že Poľsko bude bojovať aj bez západných Spojencov.²⁷ Tento jeho výrok sa v podstate nakoniec naplnil – Poľsko bojovalo bez ofenzívnej pomoci západných Spojencov – Veľkej Británie a Francúzska.

V popoludňajších hodinách 22. augusta 1939, po získaní informácií o chystanej ceste nemeckého ministra zahraničných vecí Joachima von Ribbentropa do Moskvy a o koncentracii nemeckých vojsk pozdĺž hraníc, sa uskutočnila porada hlavných poľských vojenských činiteľov. Na nej bolo konečne rozhodnuté prijať ďalšie opatrenia na zvýšenie početného stavu poľských vojsk. Už o niekoľko hodín neskôr, 23. augusta 1939, po konzultácii maršala s prezidentom I. Mościckým, bola vyhlásená pohotovostná mobilizácia všetkých „fariieb“.²⁸ Dotýkala sa šiestich zborových oblastí hraničiacich s Nemeckom, celého letectva, protivzdušnej obrany, spojov a železničných vojsk. 27. augusta 1939 pokračovala pohotovostná mobilizácia v zostávajúcich zborových oblastiach. Celkovo bolo zmobilizovaných dvadsaťosem divízií pechoty, jedenásť brigád jazdeckta, motorizovaná brigáda, časť ťažkého delostrelectva, spojovacích a technických vojsk.²⁹

Ďalší vzrast poľských ozbrojených síl bol možný už len vyhlásením všeobecnej mobilizácie. Na tento krok sa však maršal E. Rydz-Śmigły nevedel odhodlať. Získané správy o ďalších pohyboch Nemcov na Slovensku smerom na severovýchod, však spôsobili, že poľský maršal nakoniec 29. augusta 1939 tento rozkaz vydal.³⁰ Jej prvým dňom mal byť 30. august. V tejto situácii však u poľského maršala intervenovali predstavitelia francúzskej a britskej vojenskej misie, ktorí, stále dúfajúci v mierové riešenie poľsko-nemeckých sporov, dosiahli odvolanie rozkazu. Pre pokračujúce zostrenie napätia však E. Rydz-Śmigły rozkaz k všeobecnej mobilizácii vydal ešte raz. Jej prvým dňom mal byť 31. august. Z dôvodu neskorého vydania tohto rozkazu sa k niektorým bojovým útvarom posily v podobe zmobilizovaných mužov už nikdy nedostali.

Obrannú líniu krajiny mali udržať nasledujúce fronty poľských armád (v prehľade sme neuviedli sily obrany pobrežia a rozdelenie letectva):

- 1. Severný front:** operačná skupina *Narew*, armáda *Modlin*, záloha hlavného veliteľa *Wyszków*, zoskupenie *Grodno*;
- 2. Stredný front:** armáda *Pomorie*, armáda *Poznań*, záloha hlavného veliteľa zoskupenie *Kutno*.
- 3. Južné zoskupenia:** armáda *Łódź*, armáda *Kraków*, záloha hlavného veliteľa, armáda *Prusy* a najneskôr vytvorená *Karpaty*.³¹

Počas celého dňa 31. augusta poľské armády zaujímali bojové pozície. Železničná premávka medzi Poľskom a Nemeckom, resp. Poľskom a Slovenskom bola prerušená.

²⁷Archiwum Biblioteki Jagiellońskiej Kraków, RYDZ-ŚMIGŁY, E.: „Walczyć będziemy nawet bez sojuszników“. b. m., b. r., s. 55.

²⁸Každý zložke zbraní v poľskej armáde pripadala jedna, resp. viacej rozlišovacích fariieb. Identifikačné farby boli aplikované kombinačne rôzne v znameniach na obvode čiapky typu „rogatywka“, ďalej na leme nohavíc slávnostných rovnošiat, na golierových výložkách uniforiem a na klopách dlhých poľných kabátov. Napríklad farbami pechoty v poľskej armáde sú doposiaľ žltá a modrá.

²⁹ZGÓRNIAK, ref 2, s. 450.

³⁰Tamže, s. 450.

³¹Tamže, s. 421-429.

Vojenská história

1. septembra 1939 vypukla druhá svetová vojna.

V tento deň vydal hlavný veliteľ poľskej armády rozkaz, v ktorom apeloval na vojakov s tým, že „...za každý krok urobený v Poľsku, musí nepriateľ draho zaplatiť svojou krvou...“.³²

Nie je zrejmé, že či poľský hlavný veliteľ pri vydaní rozkazu už vedel aj o tom, že poľské hranice na málo exponovanom úseku poľskej obrany prekročila aj slovenská armáda.

POESKÉ OBRANNÉ ZOSKUPENIA NA HRANICIACH SO SLOVENSKOM A ICH DISPOZÍCIE

TERÉN BOJISKA

Prv než prejdeme ku konkrétnemu vymenovaniu a bližšej charakteristike vyšších jednotiek poľskej armády dislokovaných na sever od slovenských hraníc v rámci poľského *Ordre de Bataille*, považujeme za nutné uviesť geografické podmienky poľsko-slovenského pohraničia roku 1939.

Pohraničie z hľadiska geomorfológie patrí do karpatskej horskej sústavy, ktorá vznikla počas posledného alpínskeho horotvorného procesu. Konkrétne sem z karpatskej horskej sústavy zasahujú Západné Karpaty. V rámci nich sa tu nachádzajú dve hlavné horské pásma: Tatry a Beskydy. Predovšetkým masív Vysokých Tatier so štítni vyššími ako dvetisíc metrov predstavuje svojím vysokohorským charakterom výraznú terénnu prekážku. Západné Tatry majú zase svahy miernejšie a pre bojovú činnosť výhodnejšie.

Poľské Beskydy postupujú od rieky Olše k východu. Smerom k Lupkovskému priesmyku sa nazývajú Západné Beskydy s najvyššou horou Babia hora (Babia Góra, 1727 m). Od Lupkovského priesmyku na východ sa nazývajú Bieszczady (na území Slovenska je to východná časť Nízkych Beskýd a Bukovské vrchy). Táto východná časť je typická poloninami a rozsiahlymi plochami neporušenej prírody.³³

Pohoria južného Poľska všeobecne zároveň tvoria európsky vodný predel medzi tromi úmormi (Baltské more, Čierne more a Severné more). Prirodzenými vodnými prekážkami sú v nami sledovanom priestore predovšetkým rieky Dunajec (so zdrojnicami Biały a Czarny), Poprad, Biarka a na východe rieka San. V septembri 1939 však tieto toky neboli neprekonateľné a pre agresorov predstavovali len krátkodobé zdržanie, dokonca aj vtedy, keď sa o ne poľské jednotky pokúsili oprieť obranu.

Na celom úseku pohraničia takisto existuje minimálne 11 vhodných prechodov medzi horskými pásmami (Jablunkovský priesmyk, Duklianský priesmyk, Lupkovský priesmyk, Kurovské sedlo, Kopské sedlo atď.).

Rozsiahly terén poľsko-slovenského pohraničia, s výnimkou masívu Vysokých Tatier, v auguste a začiatkom septembra 1939 bol vhodný na rozvinutie horských jednotiek, ale dokonca aj tankových zväzov agresorov. Tomu výrazne dopomohlo aj rozvrstvenie železníc a cestnej siete na Slovensku. Obrancovia, ktorí mali na svojej strane viaceré ďalšie nevýhody, vrátane blízkosti a ľahkej dosiahnuteľnosti mesta Krakov z juhu, sa spoľahli hlavne na vlastné horské a iné vojenské jednotky.

³²Bližšie pozri: Rzeczpospolita Polska czasu wojny – Rozkazy Naczelnego Wodza do żołnierzy 1939 – 1945. Warszawa 1997, s. 39.

³³Polskem od Krkonoš po Duklu – Průvodce Olympiá. Praha 1977, s. 10.

MIEROVÁ VOJENSKÁ ORGANIZÁCIA

Územia Poľskej republiky geograficky situované severne od slovenských hraníc v období mieru patrili z vojensko-organizačného hľadiska do kompetencie Veliteľstva zborovej oblasti V v Krakove (Dowództwo okręgu korpusów – DOK V) a Veliteľstva zborovej oblasti X v Przemysli (DOK X).³⁴ Lokálnymi vojenskými orgánmi zborových oblastí boli veliteľstvá posádok, odvody brancov však zabezpečovali veliteľstvá doplnovacích okresov (Komenda rejonów uzupełnień – KRU). V sledovanom priestore severne od slovenských hraníc sa nachádzali nasledovné doplnovacie okresy, resp. ich časti: Bielsko, Żywiec, Nowy Targ, Nowy Sącz, Jasło (DOK V) a Sanok (DOK X).³⁵

Ako príklad mierového systému armádnej hierarchie s naznačením aj neskoršej vojnovnej organizácie môžeme konkrétne uviesť vojenský útvar 1. pluk podhalianských strelcov, proti ktorému v septembri 1939 bojovali aj Slováci. V predvojnovnej poľskej armáde bolo mimochodom šesť plukov podhalianských strelcov.

Veliteľstvo pluku, náhradný prápor a prápory I, II, III 1. pluku podhalianských strelcov boli dislokované v meste Nowy Sącz. Doplnovací okres pluku bol tvorený z civilných okresov Nowy Sącz, Nowy Targ, Limanowa a Gorlice krakovského vojvodstva. Pluk ako zvláštny útvar (horskí strelci) patril do podriadenosti 21. horskej divízie a zborovej oblasti V v Krakove. Pluk sa v rámci samostatnej operačnej skupiny *Sliezske* („Śląsk“) zúčastnil už operácie *Zaolšie*, pričom 25. novembra 1938 počas konfliktu s československými jednotkami pri Čadci prišiel o dvoch mužov. V septembrovej kampani roku 1939 bol pluk podriadený veleniu armády *Karpaty*, konkrétne jej 2. horskej brigáde. Do 10. septembra 1939 bol veliteľom tohto útvaru plk. Alfréd Krajewski, po tomto termíne velenie zvyškov pluku prevzal mjr. Marian Serafiniuk.³⁶

ARMÁDY KRAKÓW A KARPATY A ICH VYŠŠIE JEDNOTKY DISLOKOVANÉ V POĽSKO-SLOVENSKOM POHRANIČÍ

Terén poľsko-slovenského pohraničia spočiatku, podľa poľského vojnového plánu *Západ*, spadal výlučne do obrannej koncepcie armády *Kraków*. Jej predpokladaným veliteľom bol do jari 1939 vekom starší generál Leon Berbecki, ktorého neskôr v tejto funkcii vystriedal generál Antoni Szylling.

Vzrastajúce nebezpečenstvo agresie zo Slovenska od marca 1939, nové štátoprávne postavenie Podkarpatskej Rusi (Zakarpatskej Ukrajiny) a dlhý úsek spoločných hraníc však prinútili generálneho inšpektora ozbrojených síl postupne vykonať ďalšie vojenské opatrenia.

Divízny generál Kazimierz Fabrycy³⁷ bol ešte v marci 1939 menovaný veliteľom pohraničného úseku Slovensko, pričom mu bola podriadená, okrem iného, aj operačná skupina

³⁴Bližšie pozri: KOZŁOWSKI, ref 2, s. 70-71.

³⁵Tamže, s. 70.

³⁶O predvojnových i vojnových dejinách 1. pluku podhalianských strelcov pozri práce: ZAZIEMSKI, R.: 1. pułk strzelców podhalańskich 1918 – 1939. Nowy Sącz 1991. Takisto: PALUCH, J. – ŚMIAŁEK, W.: 1. pułk strzelców podhalańskich – wrzesień 1939. Nowy Sącz 1991; Pozri takisto: MAZUR, G. – ROJEK, W. – ZGÓRNIAK, M.: Wojna i okupacja na Podkarpaciu i Podhalu na obszarze inspektoratu ZWZ – AK Nowy Sącz 1939 – 1945. Kraków 1998, s. 12, 24-44.

³⁷Kazimierz Fabrycy (1888 – 1958). Divízny generál poľskej armády, inžinier. V roku 1908 patril k zakladateľom vojenskej organizácie Związek Walki Czynnej (ZWC). V rokoch 1914 – 1917 dôstojník I. a II. brigády poľských légii. Od novembra 1918 pôsobil v poľskej armáde ako veliteľ rôznych útvarov, vojenských objektov a takisto aj ako inšpektor pechotných škôl. V rokoch 1924 – 1934 viceminister Ministerstva vojenských záležitostí. Potom inšpektor armády so stanoviskom v Lvove. Od 15. marca 1939 veliteľ úseku „Slovensko“, od 11. júla 1939 veliteľ armády „Karpaty“. Podrobnejšie a ďalšie biografické údaje pozri: Mala encyklopedia wojskowa, I. zv. A – J. Warszawa 1967, s. 382.

D, ktorá už pôsobila na poľsko-slovenskom pomedzí. Rozkazom zo dňa 11. júla 1939 bola potom utvorená armáda *Karpaty* pod jeho velením.

Na sever od slovenských hraníc sa po vytvorení armády *Karpaty*, teda nachádzali dve spomínané poľské južné armády.

Armáda Kraków bola zo všetkých poľských armád materiálne i personálne najsilnejšia, čomu zodpovedala aj jej pridelená úloha vo vojnovom pláne Západ. Úlohou tejto armády bolo brániť priemyselný región horného Sliezska i opevnený priestor horné Sliezsko, chrániť od juhozápadu prístup ku Krakovu a čo najdlhšie udržať relevantný úsek železničnej trate Ząbkowice – Częstochowa. Posledne pridelená obranná pozícia armády Kraków zahŕňala opevnený priestor horného Sliezska a líniu Mokolów – Pszczyna – Biła – Żywiec.³⁸ S ústupom tejto armády sa nepočítalo a osud ostatných poľských armád závisel od jej trvania alebo pádu. Bol to hlavný pilón poľskej obrany v septembri 1939. Ozbrojenou pášťou armády Kraków malo byť sedem divízií pechoty (6, 7, 21, 23, 55, 11, 45). Z ďalších vyšších jednotiek sem patrila krakovská brigáda jazdectva, 1. horská brigáda, pevnostná skupina priestoru Katowice, tesne pred vypuknutím bojov pridelená 10. motorizovaná brigáda jazdectva zo zálohy hlavného veliteľa a ďalšie útvary rôznych zložiek zbraní a služieb.

Čelo tejto poľskej armády bolo nasmerované na západ, čo sa neskôr ukázalo ako taktická chyba. Hlavný úder nemeckej 14. armády prišiel práve z juhu – zo Sliezska a Slovenska.

Početné a materiálne dispozície armády *Kraków* k 1. septembru 1939 – vinou oneskorenia všeobecnej mobilizácie – nakoniec neboli také, ako sa pôvodne predpokladalo. Bolo to len 59 práporov pechoty oproti pôvodne plánovaným 79, 29 švadrón jazdy oproti pôvodným 30 a napríklad 312 diel oproti predtým stanoveným 432. Tančikov bolo v tejto armáde len 16 a protiletadlových kanónov 40.³⁹

Západný úsek hraníc so Slovenskom od Jablunkovského priesmyku po priestor Rabka – Chabówka bránili z tejto armády vysunuté útvary 21. horskej divízie (veliteľ divízie – brig. gen. Józef Kustrón) a 1. horskej brigády *Żywiec* na čele s plk. Januszom Galadykom.

Na východe armáda *Kraków* hraničila s armádou *Karpaty*. Rozhraničenie medzi oboma armádami spočítku viedlo líniou Grywald – Ochotnica – Zamiescie – Trzycany – Łapszyce (všetky geografické body pre armádu *Karpaty* – pozn. P. Ch.). Spomínané rozhraničenie bolo v auguste 1939 o čosi zväčšené v prospech armády *Karpaty* v regióne Czorstyna.

Úlohou tejto armády bolo:

1. Kryť sliezske priemyselnú oblasť;
2. Strážiť komunikácie vychádzajúce z Maďarska a Slovenska do východného Malopoľska a najmä v smere na ropnú panvu Boryslaw.

Konkrétne úlohy v súvislosti s týmito všeobecnými zadaniami potom spočívali v uzavretí prechodov cez Karpaty na smeroch zo Slovenska na malopoľské mestá Rzeszów a Tarnów. V identifikovaní sily nepriateľa a kladení odporu od samej hranice. V zorganizovaní stráží nad karpatskými prechodmi z Maďarska. V udržaní spojenia s armádou *Kraków*.⁴⁰ Z hľadiska vojenskej účasti slovenskej armády na nemeckej agresii proti Poľsku v prvých dňoch druhej svetovej vojny je dôležitá práve táto armáda a jej vyššie jednotky.

Na východ od 1. horskej brigády *Żywiec* armády *Kraków*, od dolín Popradu a Dunajca po líniu Bardejov – Zborov – Konieczna – Gorlice bola dislokovaná 2. horská brigáda *Nowy Sącz* (veliteľ – plk. Aleksander Stawarz). Veliteľským stanovišťom tejto brigády k 1. septembru 1939 bolo mestečko Nowy Sącz. Brigáda pozostávala z nasledujúcich

³⁸STEBLIK, W.: Armia „Kraaków“. Warszawa 1989, s. 16.

³⁹ZGÓRNIAK, ref 2, s. 427.

⁴⁰DALECKI, R.: Armia „Karpaty“ 1939. Warszawa 1979, s. 16-17.

útvary: 1. pluk podhalianských strelcov, prápor pechoty KOP *Żytyń*, prápory ON *Limanowa*, *Nowy Sącz*, *Gorlice*, 153. horská delostrelecká batéria a dve polbatérie pozičného delostrelectva č. 51 a č. 52.⁴¹

Ďalej na východ, až po línie Medzilaborce – Komancza a Rusko – Baligród – Lesko zaujala obranné pozície 3. horská brigáda *Sanok* pod velením plk. Jana Kotowicza. Jej veliteľským stanovišťom bolo k 1. septembru 1939 Krosno. Útvary podriadené veleniu tejto brigády boli: 2. pluk pechoty *Karpaty*, prápory ON *Jasło*, *Jarosław*, *Krosno*, *Brzozów*, *Sanok*, *Rzeszów* a *Przemysł*.⁴²

Obidve brigády armády *Karpaty* tvorili operačnú skupinu *Jasło* pod velením brig. gen. Kazimierza Orlik – Łukoského. Zálohou operačnej skupiny bol prápor ON *Sambor*. Uvedené sily oboch brigád boli určené na obranu úseku *Slovensko* v dĺžke približne 150 kilometrov. Na úseku *Maďarsko* (200 kilometrov) bolo sústredených len niekoľko práporov KOP a ON armády *Karpaty*.

Letectvo armády *Karpaty* tvorili: 31. prieskumná letka, 56. pozorovacia letka a 5. spojovací roj.⁴³

Ženíjne jednotky predstavovala rota 1 pešieho pluku 22, ďalej rota 1 pešieho pluku 11 a veliteľstvo fortifikačnej skupiny 2. Tieto jednotky mali byť ešte doplnené dvoma rotami ženistov č. 124 a 125 vytvorenými vo všeobecnej mobilizácii. Od všeobecnej mobilizácie sa všeobecne očakávalo výrazné posilnenie bojujúcich jednotiek armády *Karpaty*.

Uvedené vyššie jednotky dislokované na sever od hraníc boli okrem útvarov regulárnej armády tvorené predovšetkým z polovojenských formácií. Boli to už spomenuté prápory „kopistov“ – *Korpusu ochrony pogranicza* a *Obrony Narodowej*. V armáde *Karpaty* tvorili tieto jednotky dokonca väčšinu, čo od počiatku znižovalo jej aj tak malú bojovú hodnotu.

Celkovo možno povedať, že k 1. septembru 1939 armáda *Karpaty* disponovala dvadsiatimi štyrmi práporami pechoty, ôsmimi delami a viacerými jednotkami *Straże Granicznej*.⁴⁴

V operačnom pásme 2. a 3. horskej brigády sa nachádzali tieto jednotky, stanice a komisariáty *Straże granicznej*: *Szczawnica*, *Lapšanka* (Łapszanka), *Niżne Lapše* (Niżne Łapsze), *Kacvín* (Kacwin), *Nedeca* (Niedzeca), *Wyżne Sromowce*, *Niżne Sromowce*, *Lesnica*, *Krościenko* (komisariát), *Muszyna*, *Leluchów*, *Tylicz*, *Izby*, *Wysowa*, *Regetów*, *Krynica* (komisariát), *Uscie Ruskie* (komisariát), *Konieczna*, *Radocin*, *Grab*, *Huta Polanska*, *Olchowiec*, *Barwinek*, *Czeremcha*, *Woła Wyżna*, *Krempna* (komisariát), *Jaśliska* (komisariát), *Wisłok Wielki*, *Dołżyca*, *Łupków*, *Zabiensko*, *Komańcza* (komisariát), *Balnica*, *Solina*, *Liszna*, *Cisna* (komisariát).⁴⁵

V letných mesiacoch roku 1939 sa v poľsko-slovenskom pohraničí konali vojenské manévry niektorých poľských armádnych útvarov spolu s ďalšími vojenskými útvarmi. Cvičenia len potvrdili slabú bojovú pripravenosť najmä u oddielov ON.

V druhej polovici augusta 1939 prebiehala intenzívna výzvedná činnosť Poliakov v slovenskom pohraničí uskutočňovaná aj prostredníctvom rekognoskačných letov.

Vojenskú špionáž, ktorá zaznamenala úspechy v podobe identifikácie prakticky všetkých nemeckých útvarov pred armádou *Kraków*, realizovala katowická expozitúra, cieszyňská odbočka

⁴¹Tmže, s. 27.

⁴²Tamže.

⁴³K aktivitě poľských letiek armády *Karpaty* v septembri 1939 všeobecne pozri: PAWLAK, J.: 56. eskadra obserwacyjna (towarszysząca). In: *Skrzydłata Polska*. roč. 18 (46), 1976, č. 22 a č. 23, s. 12-13 a 18-19.; Tenže: 31. eskadra rozpoznawcza. In: *Skrzydłata Polska*. roč. 19 (47), 1977, č. 35 a č. 36, s. 18-19 a s. 12-13. K aktivitám 56. pozorovacej eskadry nad Slovenskom konkrétne pozri: OLEJKO, A.: Bojová činnosť 56. pozorovacej eskadry armády *Karpaty* nad Slovenskom v obrannej vojne v roku 1939. In: *Vojenská história*, 9, 2005, č. 1, s. 23-40.

⁴⁴DALECKI, ref 40, s. 28.

⁴⁵SZNEE, W.: Działania wojenne na Sądecczyźnie we wrześniu 1939. In: *Okupacja w Sądecczyźnie 1939 – 1945*. Nowy Sącz: 1974, s. 11-12.

rozvedky II. oddelenia Hlavného štábu, ako aj pohraničná rozvedka SG.⁴⁶ Menej informácií o protivníkovi – nemeckej a slovenskej armáde – však naopak mala armáda *Karpaty*.

Poľské vojenské hliadky intenzívne penetrovali predpolie, pričom ešte pred výbuchom vojny došlo aj k viacerým incidentom a konfliktom. Bolo to napríklad v noci z 24. na 25. augusta 1939, keď došlo k prestrelke so slovenskou hliadkou v Lupkovskom tuneli.

V západnom cípe poľsko-slovenského pohraničia a takisto dôležitom komunikačnom uzle – v Jablunkovskom priesmyku sa však odohral vážnejší konflikt. V súvislosti s pôvodne naplánovaným nemeckým útokom na Poľsko 26. augusta 1939 došlo v noci na tento termín k slovensko-nemeckej neúspešnej teroristickej akcii proti tunelu a ďalším železničným objektom v tomto priesmyku. Útočníkov: slovensko-nemeckú „bojovku“ už nezastihol rozkaz o odvolaní akcie. Nemecká branná moc sa Poliakom za tento čin dodatočne ospravedlnila.⁴⁷

Zároveň sa v južnom Poľsku zintenzívnili aktivity nemeckej rozvedky a piatej kolóny. Napríklad v regióne Noweho Sączu (Śądecczyzna) sa častejšie zjavovali nemeckí „turisti“. V tomto meste bola v miestnej škole dňa 15. augusta 1939 objavená výbušnina alebo v noci z 27. na 28. augusta bol poškodený železničný most južne od mesta. Cieľom takýchto diverzných akcií bolo vyvolanie atmosféry strachu.⁴⁸ Na niektorých takýchto nemeckých diverzných akciách sa pravdepodobne podieľali aj Slováci.

V posledných dňoch augusta 1939 sa útvary oboch poľských armád presunuli na svoje pridelené stanoviská. Práporom ON boli vydané zbrane a tiež zaujali bojové pozície.

Poľskí ženisti na stanoviskách tesne pri hraniciach so Slovenskom dostali v prípade nepriateľského útoku rozkaz vyhodit' do vzduchu železničné tunely. To bolo zrealizované už 1. septembra 1939 v Jablunkovskom i Lupkovskom tuneli. Jablunkovský tunel bol potom spojzdrnený v roku 1940. Lupkovský až v roku 1943, aby bol o rok neskôr opäť vyhodенý do vzduchu.

V predvečer boja boli na niektorých úsekoch poľsko-slovenského pohraničia vykonané záseky na cestách a dôležitejšie úseky zablokované (ale slabó) ostnatých drôtom.

MOŽNOSTI OPEVŇOVANIA

Využitie všetkých spomínaných geografických aspektov v zmysle poľskej obrany i opevňovania pohraničia boli priamo závislé predovšetkým od hospodárskych a finančných možností poľskej vlády, ktoré už boli naznačené.

24. júna 1939 bol vydaný rozkaz k ďalšiemu opevňovaniu kritických úsekov pohraničia železobetónovými objektmi. Operačného pásma armády *Karpaty* sa to však do vypuknutia vojny výraznejšie nedotklo. V štádiu realizácie bol iba úsek na juh od priestoru obce Rytro. Tu bol pravdepodobne nakoniec vybudovaný len jeden ľahký železobetónový objekt, majúci za úlohu paľbou „cekaemov“ (gul'ometov) prehradiť postup agresorov zo smeru Mnišek nad Popradom – Piwniczna.⁴⁹

Na niektorých úsekoch pohraničia boli určité ďalšie opevňovacie práce vykonávané dokonca polooficiálne, čo samozrejme narážalo na odpor civilných orgánov. Napríklad dôstojníci už spomínaného 1. pluku podhalianských strelcov dozerajúci na výstavbu nepočetných poľných opevnení v úseku Muszyna – Powroźnik – Huta – Krynica – Tylicz (lesné prieseky, stanoviská automatických zbraní, protitankové výkopy atď.) sa týmito aktivitami dostávali do konfliktov s miestnou lesnou správou.⁵⁰

⁴⁶STEBLIK, W.: O koncentracji niemeckiej w Słowacji 1939 r. . In: Wojskowy przegład historyczny, roč. 6, 1961, č. 2, s. 301.

⁴⁷Bližšie pozri: STEBLIK, W.: Niemecki napad na Przełęcz Jabłonkowską w nocy z 25. na 26. 8. 1939. In: Wojskowy przegład historyczny, roč. 10, 1965, č. 4, s. 287-299.

⁴⁸SZNEE, ref 45, s. 10.

⁴⁹Bližšie pozri: <http://www.schrony.website.pl/akarp.htm>

⁵⁰PALUCH, ŚMIAŁEK, ref 36, s. 75-76.

NIEKTORÉ ĎALŠIE NEVOJENSKÉ FAKTORY

V čase vzrastajúceho ohrozenia poľského štátu v lete 1939 bolo aj na Podhalí a na obsadených územiach Oravy, Kysúc a Spiša obyvateľstvo prostredníctvom tlače vyzývané, aby finančnými obnosmi vo forme úpisov podporilo poľskú armádu (predovšetkým slabé jednotky protivzdušnej obrany – pozn. P. Ch.).⁵¹ Zároveň sa tlač v tomto regióne pokúšala apelovať na verejnú mienku v duchu oficiálneho hesla „silni, zwarci, gotowi“ (silní, jednotní, pripravení).⁵²

Môžeme vysloviť názor, že hlavne tie územia, ktoré Poľsko získalo od Slovenska v decembri 1938 boli Poliakom v septembrovej kampani 1939 skôr na obtiaž. Tunajšie slovenské obyvateľstvo zaujalo k otázke obrany Poľska irelevantný postoj. Poľské jednotky tieto oblasti nakoniec ani nebránili a vojaci prichádzajúcich slovenských jednotiek boli vítaní ako osloboditelia (napríklad aj v Tatranskej Javorine – pozn. P. Ch.). Problémovým faktorom boli v tomto priestore aj Rusíni (Lemkovia).

ZÁVER

Záverom môžeme všeobecne konštatovať, že nemecký *Blitzkrieg* zastihol poľskú armádu nepripravenú. Tento fakt mal na poľskej strane viaceré príčiny, pričom jedným z nich bolo aj zaostalé hospodárstvo krajiny. Ďalšie dôvody porážky poľskej armády boli však rýdzo vojenského charakteru.

Zatiaľ, čo v Nemecku sa dlhé roky venovali vývinu pancierových zbraní a letectva a ich operačnému využitiu, v Poľsku bol tento všeobecný európsky trend menej evidentný (hoci aj tu existovali výnimky). Aj v septembrovej kampani sa takisto prejavili niektoré prežitie názory poľského velenia na vedenie vojny a spomínaná viera vo všemohúcnosť hlavného veliteľa.

Nepochybujeme o tom, že Poľsko malo v septembri 1939 množstvo stotočných vojakov pripravených splniť „príkaz prisahy a cti“ a obetovať za vlasť život. Akákoľvek vôľa a odhodlanosť však nemohla prekonať pancier a neprestajné nebezpečie nepriateľského leteckého útoku. Je potom pravdou, že sa v kampani vyskytli prípady útokov poľského jazdectva na pancierové zväzky Nemcov.

Vrchné velenie poľskej armády takisto nedocenilo rozmery nebezpečenstva, ktoré Poľsku hrozilo z územia Slovenska.

Umiestnenie najsilnejšej a najslabšej poľskej armády vedľa seba v priestore severne od slovenských hraníc nebolo veľmi vhodným riešením. Slabá bojová hodnota armády *Karpaty* viedla onedlho po začatí bojov k reorganizáciám obrany a početným improvizáciám. Chybou sa ukázalo aj nasmerovanie armády *Kraków* na západ. Pohraničné jednotky oboch armád boli veľmi slabé a nedokázali účinne vzdorovať útoku Nemcov.

Generál K. Fabrycy v operačnom pláne armády *Karpaty* vyslovil tvrdenie, že v prípade, ak by došlo k nemeckému úderu zo Slovenska, potreboval by okrem síl, ktoré už mal k dispozícii ešte štyri divízie pechoty a brigádu jazdectva.⁵³ To by boli podľa neho sily schopné vzdorovať takémuto útoku. Takéto sily však K. Fabrycy nemal a veľkým prínosom nebola ani všeobecná mobilizácia. Hrozivý nepomer útočiacich nemeckých a obranných poľských zoskupení sa napríklad prejavoval najmä na západnom úseku armády *Karpaty*, kde dve nemecké horské divízie stáli oproti dvom jej práporom (nehovoriac o útvaroch slovenskej armády).

Všetky spomenuté momenty potom spôsobili ústup poľských jednotiek z poľsko-slovenského pohraničia po prvých dňoch kampane. A aj práve preto nedošlo k väčším zrážkam poľských jednotiek so Slovákmi.

⁵¹Bližšie pozri: Gazeta Podhala. 4, 1939, č. 17, s. 1.

⁵²Tamže.

⁵³DALECKI, ref 40, s. 22.